



**Filmoteka
Szkolna**



***Brzezina*, reż. Andrzej Wajda (1970)**

Kierunki interpretacji i zagadnienia interpretacyjne

1. Sposoby przedstawiania miłości w różnych tekstach kultury.

- Akcja filmu: romans Stasia i Maliny, postawa Bolesława, który nie może pogodzić się ze śmiercią żony (płaszczyzna znaczeń dosłownych).
- Eros i Thanatos – starcie (i zespolenie) miłości i śmierci (płaszczyzna znaczeń symbolicznych).
- Obraz Malczewskiego *Thanatos* na ścianie leśniczówki (nawiązanie do śmierci Basi).
- Zmysłowość Maliny skojarzonej z symboliczną postacią śmierci z obrazów Malczewskiego (obraz filmowy jako nawiązanie do malarstwa); postać Maliny jednocześnie symbolem miłości i symbolem śmierci.
- Filmowe portrety Stasia i Bolesława a motyw romantycznego upiora (np. z *Dziadów*).

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- *Dzieje Tristana i Izoldy*
– nierozzerwalna i zakazana miłość kochanków, których połączy dopiero śmierć.
- William Shakespeare, *Romeo i Julia*
– tragiczna, prowadząca do śmierci miłość dwojga młodych ludzi, rozdzielonych przez nienawiść rodów, z których pochodzą.
- Aleksander Fredro, *Zemsta*
– miłość w ujęciu komediowym; determinacja zakochanych pomaga im przezwyciężyć przeszkody i doprowadzić do zgody skłóconych sąsiadów.

- Bolesław Prus, *Lalka*

– obsesyjna, spóźniona miłość Wokulskiego do Izabeli Łęckiej jako uczucie destrukcyjne, prowadzące do klęski bohatera, który żyje złudzeniami, postrzegając ukochaną przez pryzmat romantycznych wyobrażeń;

– inne oblicza miłości, np. „silniejsza niż śmierć” miłość prezesowej Zasławskiej do stryja Wokulskiego, nieszczęśliwa miłość pani Stawskiej itp.

- Tadeusz Konwicki, *Kronika wypadków miłosnych*

– utrzymana w tonie melodramatu opowieść o pierwszym wielkim uczuciu dwojga maturzystów jako pretekst powrotu do „kraju lat dziecińczych” i wspomnień o utraconej arkadii.

2. Inspiracje malarskie w dziełach z innych dziedzin sztuki (literatura, film...).

- Odniesienia malarskie w filmach Andrzeja Wajdy; fascynacje malarstwem Jacka Malczewskiego.

- *Brzezina* – doskonałym przykładem korespondencji sztuk: malarstwa i filmu.

- *Thanatos* Malczewskiego na ścianie leśniczówki i funkcje obrazu (portret zmarłej Basi?).

- Kadry filmowe *Brzeziny* skomponowane na wzór obrazów Malczewskiego: *Zatruta studnia*, *Thanatos*; Malina jako śmierć (chłopka z kosą).

- Symboliczność miłosnej sceny w pejzażu z kaczeńcami (związek Erosa z Thanatosem).

- Aluzje do obrazów *Śmierć II* i *Melancholia* (żałobna chusta gospodyni i zamknięcie okna po śmierci Stasia).

- Motyw wody w malarstwie Malczewskiego i filmie Wajdy (woda w jeziorze, kąpiel Maliny, woda w studni); symboliczne znaczenia wody.

- Motyw narcystyczny inspirowany malarstwem Malczewskiego (Staś przeglądający się w jeziorze jako nawiązanie do obrazu *U źródła – Narcyz*).

- Trudność formalna: ruchomy obraz filmowy a statyczność wizji malarskiej.

- Symbolizm obrazu w filmach Wajdy i jego funkcje.

- Plastyczne piękno filmu; autonomiczne wizje malarsko-filmowe: brzozowy las, polany i mokradła, wiosenna burza, wieczór w leśniczówce przy lampach naftowych, zamyślony pianista itp.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*
– malarskość opisów przyrody i różnych elementów pejzażu (np. dwór w Soplicowie odbijający się białą ścianą od ciemnej zieleni drzew; zamek Horeszków we mgle, las); Mickiewicz jako kolorysta.
- Juliusz Słowacki, wybrane wiersze (np. *Rozłączenie*, *Hymn*)
– wizualne bogactwo obrazów poetyckich (np. Alpy nad jeziorem Lemana, zachód słońca nad morzem), fantasmagoria barw, dynamizacja i emocjonalność opisów; skojarzenia z malarstwem romantycznym (np. Williama Turnera).
- Stanisław Wyspiański, *Wesele*
– odniesienia malarskie i ich funkcja w dziele: *Stańczyk*, *Bitwa pod Grunwaldem*, *Bitwa pod Racławicami*, *Wernyhora* itp.; matejkowski rodowód osób dramatu; impresjonistyczna wizja „roztańczonej” chaty wiejskiej (m.in. *Dekoracja*) itp.
- Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi*
– impresjonistyczne opisy przyrody i ludzi wtopionych w pejzaż; fragmenty powieści utrzymane w różnych konwencjach, nasuwające skojarzenia z malarstwem impresjonistycznym, realistycznym i naturalistycznym (np. tańce na weselu Boryny).

3. Piękno i pasja życia jako temat literatury i dzieł z innych dziedzin sztuki.

- Postawa śmiertelnie chorego Stasia: pogoda ducha, „smakowanie” życia nonszalancko demonstrowane w obliczu śmierci, desperacka walka z chorobą.
- Tragizm bohaterów (nieuleczalna choroba Stasia, śmierć żony Bolesława, samotność Oli) jako kontrapunkt pragnienia życia i jego piękna.
- Symboliczność i naturalistyczność scen filmowych:
 - funkcje scen miłosnych i wątków erotycznych;
 - funkcje obrazów natury ukazujących jej bujność i piękno.
- Przesłanie filmu (i utworu Iwaszkiewicza): nieuchronność śmierci jako kontrapunkt radości życia; konieczność pogodzenia się z prawami natury.
- Śmierć brata jako przełomowy moment w życiu Bolesława.
- Bogactwo życia jako intensywność przeżywania.
- Mistrzostwo formalne filmu: przeżycia i doznania bohaterów wyrażone nastrojem.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- Stefan Żeromski, *Ludzie bezdomni*
– wybór między „urodą życia” a poczuciem misji społecznej, którego dokonuje główny bohater; rezygnując z miłości, domu i szczęścia (wszystkiego, co symbolizuje Wenus z Milo), aby spłacić dług wobec najuboższych.
- Jarosław Iwaszkiewicz, wybrane opowiadanie (np. *Brzezina, Panny z Wilka*)
– pochwała odwiecznego rytmu życia, wobec którego nikną osobiste tragedie jednostek i któremu należy się poddać, by odzyskać spokój ducha (wymowa filmu jest zgodna z utworem Iwaszkiewicza).
- Krzysztof Kamil Baczyński, wybrane wiersze
– dwa skontrastowane ze sobą światy: Arkadii i Apokalipsy; tragizm pokolenia, które – choć wychowane do życia w świecie dobra, piękna i miłości – zmuszone było żyć w czasach zbrodni i namacalnie dotknąć zła.
- Ryszard Kapuściński, *Podróże z Herodotem*
– niezaspokojona potrzeba poznawania; ciekawość świata i ludzi; dla Kapuścińskiego – tak jak przed wiekami dla jego mistrza Herodota – sens i pasja życia polegają na podróżowaniu do nieznanych krain.

4. Funkcje obrazów natury w dziełach z różnych dziedzin sztuki.

- Obrazy natury w filmie (np. brzozowy las, polany i mokradła, wiosenna burza, wieczór w leśniczówce) jako etiudy malarsko-filmowe; artystyczna wartość obrazów; brzezina jako motyw tytułowy.
- Zmysłowość obrazów przyrody oddana środkami filmowymi.
- Sceny na tle natury inspirowane malarstwem Malczewskiego (np. *Thanatos, Śmierć II, Zatruta studnia*) i ich symboliczny wymiar.
- Natura jako obraz piękna świata i życia, które chłonie umierający Staś.
- Kontrast między idyllicznością krajobrazu a śmiercią bohatera.
- Mogiła Basi w lesie i jej znaczenie w życiu Bolesława.
- Natura jako odwieczny (mityczny) splot miłości i śmierci.
- Harmonia i spokój przyrody tłem przeżyć bohaterów.
- Przesłanie dzieła: tragiczne losy ludzkie stopione z pięknem natury w jeden wspólny rytm życia; konieczność pogodzenia się z życiem, zawierzenia jego prawom.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- Jan Kochanowski, wybrane pieśni (np. *Czego chcesz od nas, Panie...*, *Serce roście...*) i/lub fraszki (np. *Na lipę*)

– renesansowy obraz pełnego harmonii świata, w którym natura i człowiek stanowią całość wspaniałego dzieła Stwórcy; epikurejska radość życia, w której natura stanowi ważne źródło przyjemności.

- Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

– opisy przyrody jako istotna płaszczyzna tematyczna i ideowa dzieła, składająca się na obraz szczęśliwej, wymarzonej krainy lat dziecińczych (przyroda litewska ważnym „bohaterem” dzieła).

- Juliusz Słowacki, *Hymn*

– piękno świata widzianego oczyma artysty (słońce gasnące w morzu) stanowi tło dla głębokiego smutku poety, który, samotny, „na wielkim morzu obłąkany”, żali się przed Bogiem.

- Czesław Miłosz, *Dolina Issy*

– nierozzerwalny związek przyrody z życiem mieszkańców doliny i jej znaczenie dla inicjacji w dorosłość młodzieńczego bohatera utworu; natura jako wielka niezrozumiała siła – piękna i okrutna zarazem; mistrzostwo opisów przyrody.

5. Motyw choroby i jego różne znaczenia w tekstach kultury.

- Postać Stasia, głównego bohatera filmu, który przybywa z Davos, by umrzeć w otoczeniu najbliższych.

- Zachowanie Stasia i jego relacje z otoczeniem (zabawy z Olą, romans z Maliną itp.)

- Sposób filmowania postaci podkreślający zbliżającą się śmierć (rola światła eksponującego „upiorowatą” błądź bohatera).

- Nieuleczalna choroba Stasia skontrastowana z jego pragnieniem życia (znaki śmierci a witalność i biologizm scen filmowych, np. sceny erotyczne, dyngusowa zabawa).

- Symboliczna funkcja scen miłosnych (splot miłości i śmierci).

- Mityczna płaszczyzna filmu (Eros i Thanatos).

- „Choroba duszy” Bolesława rozpamiętującego śmierć żony (dwuznaczność postaci Basi) i jego „uzdrowienie”.

- Uzdrowicielska moc natury (chory Staś wysłany przez lekarzy do sosnowego lasu, witalizm scen miłosnych) i jej symboliczne znaczenia.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- Adam Mickiewicz, IV część *Dziadów*

– „szaleństwo” chorego z miłości Gustawa wyobcowujące go ze świata żywych; romantyczne pojmowanie choroby jako stygmatu, daru otwierającego bohatera na transcendencję, rzeczywistość mistyczną.

- Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*

– fizyczna niemoc i gorączka jako przejaw choroby toczącej duszę Raskolnikowa, który po dokonaniu zbrodni w gorączce krąży po ulicach Petersburga; wyznanie winy, przyjęcie kary i pokuta jako proces powrotu do zdrowia.

- Joseph Conrad, *Jądro ciemności*

– ogarnięte śmiertelną chorobą ciało Kurtza jako znak szaleństwa, które pochłonęło jego umysł i jaźń ludzką; tytułowej ciemności niszczącej w człowieku to, co cywilizowane i ludzkie.

- Albert Camus, *Dżuma*

– paraboliczny charakter epidemii dżumy, która nawiedziła Oran; kronika przebiegu choroby i dotyczących jej postaw ludzi jako przyczynek do rozważań nad człowiekiem w perspektywie filozofii egzystencjalizmu.

Inne zagadnienia przydatne do interpretacji filmu

- Zastosowanie w tekstach kultury **motywów i obrazów symbolicznych**.
- **Nawiązania do starożytnych mitów** w tekstach kultury późniejszych epok.
- **Dylematy adaptacji filmowej** (film a pierwowzór literacki).
- Sposób ukazywania dziecka w tekstach kultury.

Słowa kluczowe

egzystencja, miłość, śmierć, natura, życie, pasja, piękno, malarstwo, symbolizm, adaptacja filmowa